

Kadar si rokó podasta
 dva človeka v tihi noči,
 morda videc bi zagledal
 čudne znake na nebesih:
 premaknitev mnogih zvezd...

Marija je prebledela; le z veliko težavo se je obvladala in izkušala preusmeriti pogovor. Toda skoro zatem so se vsi trije dvignili k počitku.

Marija se je šele v svoji spalnici oddahnila. Zagonetne slutnje so jo plašile... Oni stih so ji grozeče zveneli v motnjavo razburjenih živcev, kajti vedela je, da jih je že čitala nekoč. Iz omara rice je vzela skrbno shranjeno že orumenelo knjižico — spomin na svojo mater. Tam je bila na zadnji strani tudi ta pesem.

Tisto noč ni Marija dolgo, dolgo zatisnila oči...

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Joža Glonar:

Aškerc v Šmarju.

Kakor večina mladih kaplanov, je tudi Aškerc romal iz kraja v kraj, ne da bi se v katerem dalje mudil. Iz Podsrede na južnem Štajerskem je tako prišel v jeseni leta 1883.¹ za drugega kaplana v Šmarje pri Jelšah, kjer je ostal do leta 1887., ko je bil prestavljen k Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah.² Razpoloženje, ki ga je navdajalo ob nastopu službe v Šmarju, je opisal v pismu Vatroslavu Holzu s sledečimi stavki: «Kraj je res lep! Vendar Ti moram takoj dostaviti jedno prozaično: kos te prirodne lepote bi rad dal za kos prihodkov! Družabnega življenja tukajšnjega še ne poznam veliko, ker ne zahajam med ljudi. Zaprl se bom čisto v svojo polževo hišo.»³ Enako občutje zveni tudi v «Jesenskih pesmih», ki jih je priobčil v «Ljubljanskem Zvonu» leta 1883., str. 673. Vendar pa Aškerc že po svoji naravi ni bil tak, da bi se bil lahko zaprl v «polževo hišo». Njegova lastna inicijativnost in razmere, ki so vladale takrat po naših spodnještajerskih trgih, so ga kmalu iztrgale nameravanemu samotarstvu. O tem nam poroča pismo, ki ga je pisal Vatroslavu

¹ Prim. «Slovan», 1912, str. 229, 270.

² «Slovan», 1912, str. 291.

³ «Slovan», 1912, str. 269.

N. 12
Holzu 30. januarja leta 1884.⁴ «Komaj sem se nekoliko izkopal iz politike, pred kateroj me ti tako svariš. Ali kaj hočeš? «Delitev dela» nikjer ne velja v besede najstrožjem pomenu, — še manj pa pri nas Slovencih. Saj si morebiti že Ti tudi sam sebi na suknji gumb prišil, čeprav nisi — krojač. Kar more, to pa je človek storiti dolžan* — ali kako že poje Tisti, ki zdaj nič več ne poje? — na škodo svojim rojakom.»

Več izvemo o Aškerčevem življenju v Šmarju iz pisem dveh sester, ki sta ga opazovali prav od blizu. Učiteljica Viktorija Milek je službovala v Šmarju, njena sestra Dragoila (Karolina)⁵ pa je svoje počitnice navadno preživela pri njej. Obe Ljubljanki, vneti za slovensko literaturo in v osebnih zvezah s tako slavnima pesnikoma, kakor sta bila Aškerc in Gregorčič, sta o teh svojih stikih podrobno poročali svojemu znancu Josipu Cimpermanu. Njegova korespondenca se hrani danes v državni licejski knjižnici v Ljubljani; v marsikaterem oziru nam pomaga pogledati v doslej neznane koticke našega literarnega življenja v preteklosti. V pismu, ki ga pošilja iz «Šmarija pri Jelšovcu» Dragoila Cimpermanu 23. junija leta 1885., poda sledečo sliko Aškerca in sredine, v kateri se je takrat gibal: «Tukaj sem že dva tedna, a zdi se mi, da sem šele dva dni. O zraku, vremenu i. t. d. povem z eno besedo, da mi vse to ugaja ter prav dobrodejno vpliva na moj organizem. Ljudje, kolikor sem opazila, so le presladki in previsoki v malem, a trdnega značaja nisem opazila drugje nego pri našem blagem epiku Gorázdu, o tem pozneje. Vse je prenapeto, čakaje poklonov in «Küss' die hand'ov», vse preži na izdajo svojega sotržana. Nemčurska druhal, k večjemu kakih 25 do 30 njih, psuje, pljuva, pisari, draži na vse načine uboge národne tržane, ter jih pita sè: Kukuruzgrafen, dunkle Existenzen, Wechselritter, Marktpascha i. t. d., da ne imenujem vseh izrazov, koje imajo posamični Slovenci v trgu. Pa dovolj tega! Vendar se še najde poštena duša v tej solzni dolini, hočem reči v Šmarski dolini. Za take poštenjake seveda ni taka zmes. Sedaj spoznam Gorázda in njegove nazore, sedaj razumem njega in njegove «vzdihe» v pesnih namreč, a tudi razumem njegovo vsigdar resno in previdno govorjenje. V srečo si štejem, da sem imela in še imam priliko, поблиže spoznati njegovo plemenito srce napram človeštvu sploh, njegovo blago, svoj narod ljubečo dušo. Njegovo modro in preišljeno govorjenje jako mi ugaja, ker ni pretirano,

⁴ «Slovan», 1912, str. 270.

⁵ Gregorčičeva «planinska roža»! Prim.: Dr. Zober, Orumeneli listi Simonu Gregorčiču v «Ljub. zv.», 1915, str. 476—478 in «Jadranski almanah za l. 1923».

X Navedel "1/3 23" v "Sl. čas." za junij 14/3 923, menda sojet v
— 172 — pohujtanje. Ker to je kriva vera!
Na kranjskem krivo! Zovio Filipas

ampak on se pokaže prav takega, kakor je, brez ozira, ali «von der Leber weg» in to se mi jako dopada. Saj veste, da i jaz sovražim takozvano modérno sladkanje, ker svet ima več trnja nego parketov. Skoraj vsaki dan kaj počenčamo, to smatram, da mu moja družba ni premala, rad pride v šolo (poslopje namreč) ali pa naju sè sestro na dom povabi, ali se sprehajamo vsi trije po cerkvenem parku. Tudi jaz sem vesela njegove družbe, ker v njemu ugajajočej družbi je ves drugi človek, prav ljubeznjiv in zgovoren; takrat sleče žalovalno obleko resnobe in melanholije, ter se olepša sè paradino uniformo prostodušnosti in odkritosrčne prijaznosti. A propos! Vaše pozdrave sem mu izrekla. Bil je prav vesel, pozdravlja Vas. Rad bi šel na Velegrad, a domači opravki mu ne dajo oddahniti se.» O Aškerčevem potovanju pa poroča 7. julija 1885.:

«Torek 30. p. m. bile sve pri Gorázdu in on nama je pokazal s prav otročjim veseljem Vašo sliko... Gorázd Vam odzdravlja. Šel je 5. t. m. na Velehrad, potem Brno, zlato Prago, Linc, Solno-grad, Ischl, Aussee, Celjovec, Beljak, Tarviž, Ljubljano in nazaj skozi Celje v Šmarje. Rekel je, da Vas obišče pri tej priložnosti, toraj zopet «ein interessanter Gedankenaustausch», da bi Vas skoraj zavidala, pa ne — le prepričajte se sami, ali sem Vam zadnjič kaj pretirala, potem bom prav radovedno pričakovala Vašega mnenja. — Res, takih mož nam Bog daj ter mnogo let ohrani... Tukaj se mi dopada, (pa sedaj je prazno in pusto, ko je Gorázd odšel in pride šele čez 14 dni. O kako ga pogrešam!).» 19. julija istega leta pa jadikuje in prosi: «Toraj danes nedelja in — saj vem, da me bode te razumeli — našega Gorázda nij še nazaj, čeravno je rekel, da se vrne v štirinajstih dneh. Jeli bil kaj pri Vas? Sta pač dolgo časa kramljala skupaj? O prijetni trenutki, kaj ne? Kadar se ga pobleže spozna, tu se pokaže blago srcé, trdni značaj in možatost, kojo se dandanes žalibog že redko najde. O kako sem nestrpljiva, ter komaj čakam, da mi sporočite, kak utis Vam je sploh naredil.»

V obeh pismih tiči neka neskladnost; govorita namreč o Aškerčevem potovanju na Velehrad, o čemer nič ne vemo. Ali se tega potovanja sploh ni nameraval udeležiti, ali pa se je med potjo premislil? Neskladnost nam pojasni zgodovina «velegrajskega potovanja». Odkar se je v Pragi otvorilo «Národní divadlo», so Čehi iz vseh pokrajin pošiljali posebne gledališke vlake v Prago; prišli so celo Čehi iz Amerike. Da dokumentirajo Slovenci svojo slovansko vzajemnost s Čehi, se je že v jeseni leta

1883. v Ljubljani sestavil poseben odbor, ki bi poskrbel za to, da bi se jeseni leta 1884. večje število Slovencev in Hrvatov s posebnim vlakom peljalo v Prago. Ker se je nameravani izlet moral preložiti na jesen leta 1885., so Slovenci sklenili obenem udeležiti se na Velehradu proslave tisočletnice Metodove smrti. To jim je preprečila vlada z iznajdbo «velegrajske kuge». Zato Slovenci in Hrvati niso šli na Velehrad, ampak samo v Prago. Posebni vlak jih je odpeljal iz Ljubljane 14. avgusta 1885.⁶ Tega skupnega izleta, ki nam prihaja na misel ob Gregorčičevi pesmi «Velegrajska kuga», se Aškerc ni udeležil; na Velehrad je krenil sam že dober mesec prej, 5. julija, na sam god svetih bratov Cirila in Metoda. Opozicije zoper vladino prepoved skupnega izleta v tem ne moremo iskati, ker je vlada skupen izlet na Velehrad prepovedala šele 10. avgusta.

Če se oziramo na vsa ta dejstva, nam bo umljiv konec pisma, ki ga je pisala Dragoila Cimpermanu 3. septembra 1885.: «V nedeljo 30. avgusta t. l. bil je blagoslovljen kip slovanskih blagovestnikov. Kdo je sprožil to idejo, da si je omislila Šmarijska farna cerkev — recte faráni — ta kip v spomin tisočletnice Metodove, nij težko uganiti. Gorázd je duša tem podjetji. On sam je po fari hodil nabirati dobrovoljnih doneskov in dal je kaj rad vsak po svojej moči. Šam navdušen Slovan, vedel je tudi svoje ovčice pridobiti za sveto stvar tako, da je nabral v malo dneh nad 200 goldinarjev. Darilo je tudi v ta dan doneslo svoj obolus in krasen spomenik — 300 goldinarjev stane — diči tukajšnji hram Božji. V skoraj uro trajajočem propovedanji — bilo je tudi s politiko zabeljeno — je Gorázd razložil življenje in delovanje teh blagovestnikov s tako milimi in vendar žarkimi besedami, da so se marsikomu oči rosile. Natančneje o tem pa izveste ustmeno ako Bog da i sreča junačka. — Gorázdovo pridigo je poslušal tudi Ljubljanski Brenclj. Bil je 3 dni tukaj v Šmariji, potem je šel na Slatino (Sauerbrunn). Oči ima res slabe, baje zato potuje že 12 dni peš in bode še kak teden potoval, kakor je rekel.

Drugih posebnih novic ni tukaj. Z Gorázdom kaj počenčamo skoraj vsaki dan, ž njim občevati je prava slast. Posebno sve ponosne še zavoljo tega, ker on ne pogleda nijedne tukajšnje «kiklje» in me vživave to veliko čast in srečo, da se včasih po cerkvenem parku ž njim sprehajave. Koliko krat je že povedal,

⁶ Trstenjak Anton: Spomenik slovanske uzajemnosti. (V Ljubljani. 1886.) Str. 1—7.

da sta Praga in Ljubljana sveti mesti za njega, kako se je dobro imel in domačega čutil v Vaši družbi. Ste li kaj ponosni? Menda ste lahko, kaj ne? Menila sem, da se bo Gregorčič semkaj v Šmarije obrnil, tudi Gorazd ga je pričakoval, ker bi ga bil rad osebno spoznal, pa mož se še ozrl ni na to stran. Se je kaj pri Vas oglasil? Sta dolgo parlirala?» N. 10

Za Aškercu pa se je zanimala tudi še pozneje, ko ga ni imela več pred očmi. Zato izprašuje v pismu iz Kobarida Cimpermana 22. novembra 1885.: «Kdo je «Nikdo», ki je napisal pesmico «Dva biserja» v 11. števil. Zvona? Jaz sem silno radovedna stvar, to veš, in kadar se prikaže na slovstvenem nebesu kaka nova zvezda, tako veš da mika toliko več, spoznati jo. Zakaj se ni raje «Utis» podpisal?? bi bilo bolj učeno, ka-li?! Včasih je Gorazd kako tako manj vredno ali nenavadno ime podpisal, morda je tudi sedaj on? Kaj?! Kako da nič ne piše več v Zvon. Si bral njegov «Jek iz Balkana» v Slovanu 10. števil.? Krasna je, polna domoljubja. On ne drži križema rôk, tega sem prepričana, a njegove erotične pesni — kajti s takimi se kaj rad bavi — niso, po njegovem mnenju za svet, ker pop ne sme poznati čutljubezni, tako on. Tedaj dela le za zapuščino. No, pustimo času čas, nas že zopet iznenadi.» «Dva biserja», priobčena v «Ljubljanskem Zvonu» leta 1885., str. 673, bi po slogu lahko bila prej Gregorčičeva, ko Aškercova. Prva pesem, ki jo je s psevdonimom «Nenad» Aškerc priobčil v «Ljubljanskem Zvonu» (1884., str. 1), je znana «Oblaku». Pesmi s podpisom «Nenad» pa je V. Holz pri Aškercu videl že oktobra leta 1882. v Podsredi.⁷ Tako se je kmalu razvedelo, kdo tiči za tem psevdonimom. Zdi se, da je to Aškercu postalo neprijetno. V imeniku «dozdanjih gg. sotrudnikov Ljubljanskega Zvona» sta za leto 1884. naštetata kratko «Gorazd» in «Nenad», za leto 1885. «Gorazd» in «Nikdo v Gorici», za leto 1886. pa «Gorazd», «Nenad v Trstu» in «Nikdo v Gorici». S tem se je očitvidno skušala zamesti sled: letnika 1885. in 1886. namreč nimata nobene pesmi, ki bi bila podpisana «Nenad», letnik 1886. nobene s podpisom «Nikdo». Enako gredo vsi trije še v imenikih prihodnjih letnikov, dokler se leta 1890. ne pojavi v imeniku «Aškerc Anton, kapelan v Juršincih pri Ptuji».

Odslej informira Cimpermana, res da bolj skopo, Dragoilina sestra Viktorija. Leta 1886. mu piše 12. januarja: «Novo leto mi je do zdaj le žalost in nemir prineslo. Bala sem se neskončno za

⁷ «Slovan», 1912., str. 229.

življenje ubogega našega — Gorazda! — Pred Božičem imel je vnetje grla. Še ni bil do dobrega okreval, že oboli siromak po Božiču za hudo difteritiko. Sam na sebi zelo šibke narave, sam — (!!) brez primerne postrežbe, ne bilo bi čudo, ko bi ga bila zadušila trdovratna bolezen. Kar mu je zdravnik storil, to je bilo vse. Res da je spal v njegovi sobi njegov postrežnik — a ptuji ljudje so le ptuji, saj veš! Razven njega in zdravnika pa živa duša ni smela (.) še blizo njegovih vrat priti, veliko menj pa k njemu, ker je bolezen ta baje nalezljiva. Sedaj mu je, hvalo Bogu, toliko bolje, da po malem vstaja, se ve, le polagoma. Ko bi imel revše postrežbo, bi še okreval kmali, a tako! — Stari kanonik je egoist v pravem pomenu besede. Kar mu milostljiva gospa kuharica pošlje, to dobi revše «pesnik Gorazd»!!

Dan na dan premišlujem tiste besede, katere je izustil proti Gorazdu tukajšni človek, ki se prišteva k olikanim. — «Kdor je sam, pa tudi sam pogine kakor pes za plotom.» V sveti jezi molče je G. na me pogledal, ali bom odgovorila, ker sem bila slučajno zraven v «Čitalnici». Se je i on spominjal grenkih besed, ko je zapuščen ležal?! — A on, preblaga duša, odpusti vse.

Zadnji «Tat» mi posebno dopada. Z «igro» v čitalnici ni nič, tudi «občnega zbora» še ni imela, ker manjka «duše» G. Če on leži, spi vse tukaj. — O Aškerčevem razmerju do dekana in o ustanovitvi podružnice družbe sv. Cirila in Metoda v Šmarju je prinesel zanimivo poročilo o priliki Aškerčeve smrti «Slovenski branik», l. V., str. 149.⁸

Poslej se je Viktorija, zaposlena z družinskimi skrbmi, Aškerca spomnila samo tedaj, ko je Cimpermanu čestitala za god. Tako piše 18. marca leta 1886.: «Gorazd je še vedno zelo navdušen za Čehe; kar gori za nje. Vadi se pridno v češkem jeziku. «Češko srce» v «Slovanu» je prevel iz češčine, «samouk»! Ko mu jaz Hrvate bolj hvalim, on, da so Čehi bolj duhoviti nego Hrvatje. — S. Gregorčič se nikakor ni ogrel za nje. Čudno!» In 17. marca leta 1887.: «O Gorazdu bi rad slišal kaj? Sanjari še vedno o «jugu»; priča: «Iz popotnega dnevnika».⁹ Kadar Te obišče po leti, duša draga, ne bodeš ga spoznal, kajti ^{gorazd}odebelel je kakor kak ,prošt'.» Ko je Aškerc odšel iz Šmarja, ni v Viktorijinih pismih o njem ne duha ne sluha več.

⁸ V zelo potvorjeni obliki je Fr. Govekar prevzel to poročilo v svoj spis «Iz spominov na Antona Aškerca» («Slovan», 1912, str. 345.).

⁹ Ljub. zv., 1887, str. 129, na čelu marčeve številke.

*Ju za tarega človeka so se ob njegovem umiranjv v Gubljani tako Hlavo
zanimali! —umerala pa ga jet 176 —
v mlajunka Amalberga Cashnova
iz Doba z gorke miljenim kecom
ga je solznega spremlila v božje naročje
Ker ta imam popisano na frojen mestu*